

De parels van de esthetiek-ketting

De aandacht voor de *point-of-view*-problematiek in film heeft via een aantal artikelen in verschillende nummers van *Versus*,¹ geleid tot een soort ketting-dossier dat niet afgesloten is: nieuwe 'parels' kunnen aan de ketting geregen worden. Een dergelijke aanpak hebben we ook voor ogen bij deze esthetiek-reeks, waartoe ook eerder verschenen teksten gerekend kunnen worden,² bepaalde nummers³ en de tot nu toe 'gemarginaliseerde' gedachtengangen van een aantal auteurs.⁴

Het etiket *esthetiek-reeks* heeft zijn eigen, kleine voorgeschiedenis. Het idee om deze esthetiek-reeks te lanceren is geopperd tijdens een redactievergadering in de zomer van 1991. Het werd snel duidelijk dat deze ketting (meer dan die van het *point-of-view* die tot een behoorlijk duidelijk omschreven en redelijk technisch vertoog uitnodigde) twee kwetsbare schakels heeft: het is uiterst moeilijk de (film)esthetiek af te bakenen zonder de pathetische kreet te lanceren dat alles – en dus niets – esthetiek is; het is al even moeilijk met een passende tred dit moerasachtige gebied te betreden, waarin de gedachte soms onverwachts kopje onder gaat in een platonische metafysica. Vandaar ook de enigszins behoudende aard van deze reeks.

In eerste instantie is het 'nageslacht' van de bescheiden maar theoretisch strenge vader Christian Metz (die onder meer in Frankrijk en Nederland nazaten voortbracht) om een bijdrage gevraagd. Momen-

1. *Versus* 1/1987, 3/1987, 3/1988, 1/1989 en indirect ook *Versus* 2/1990, waarin opgenomen is: Francesco Casetti, 'De figuur van de toeschouwer', pp. 6-45. De problematiek is natuurlijk ook in veel tekstanalyses aan de orde gesteld.

2. Zie: Karl Alfred Blüher, 'Valéry en de film', in: *Versus* 2/1991, pp. 9-21. Dit artikel was ook voor deze reeks bedoeld, maar ontsnapte door voortijdige publicatie aan deze inleiding.

3. Ik denk bijvoorbeeld aan *Versus* 3/1990, gewijd aan het Duitse melodrama. Hierin wordt het ingewikkelde raakvlak tussen esthetiek, ideologie, geschiedenis en film afgetast.

4. De rubriek *Palimpsest*, sinds een aantal jaren 'sluitpost' van *Versus*, diende hen als platform.

teel neemt het merendeel van hen sedert geruime tijd een gevestigde (en soms al weer bedreigde) plaats in binnen het universitaire bolwerk. Er was dus de wens, de behoefte, de koe bij de horens te pakken en ons, de nazaten van Metz, eens expliciet de vraag te stellen: Hoe staat het met de esthetiek? Sommigen vielen de koe frontaal aan (onder anderen François Jost) anderen in de flank: een kwestie van strategie.

De keuze der 'uitverkorenen' kan gekritiseerd worden. Ik wil hier niet alle kritiekpunten opsommen (preken voor eigen parochie is er een van), maar ik beperk me tot een punt: moet een dergelijk debat in alle redelijkheid of juist passioneel gevoerd worden? Is (het schrijven over) esthetiek met andere woorden een studie-object of een praxis die via de pen een bepaalde esthetiek predikt?⁵ Christian Metz gaf deze kwetsbare schakel al aan toen hij, in een interview in *Versus*, een radicaal verschil constateerde tussen 'descriptieve esthetiek' (hiervan maakt volgens Metz de semiologie, via de filmanalyse, deel uit) en 'normatieve esthetiek', waar Metz (zonder de geringste neerbuigendheid overigens) 'Arnheim, Bazin, bijna iedereen' toe rekent. Dit belette Metz niet een groot deel van zijn onderzoek op te vatten als een 'in gezelschap zijn' van die auteurs, ondanks het feit dat hij zei niet te weten 'waarom men kunst kunst noemt en ik er nooit in geslaagd ben die notie te definiëren...'⁶

Misschien is een dergelijke 'Cartesiaanse' dichotomie met betrekking tot de esthetiek-problematiek wat vertekend en zijn de scheidingswanden niet altijd even waterdicht (en dus bewust of onbewust strategisch). François Jost oppert in zijn bijdrage⁷ de niet geheel onjuiste vraag in hoeverre er ook niet in Metz' vroege werk *Langage et cinéma* een esthetisch addertje (à la Bazin) onder de theoretische rots school; Metz stelt hierin het probleem van de cinematografische specificiteit en dus van een essentie aan de orde.⁸ Maar door die talige geste heeft Metz ook een nieuw licht geworpen op een studie-object dat we film noemen. Ondanks alle (soms terechte, soms onterechte)

5. Zoals de Franse 'politique des auteurs' van de jonge *Cahiers du Cinéma*-auteurs via de Amerikaanse achterdeur van Andrew Saris tot 'author's theory' werd. Een veelzeggend misverstand.

6. 'Het verleden en heden van de filmtheorie', in *Versus* 3/1986, p. 107.

7. Zie zijn artikel: 'De film als (kunst)werk', elders in dit nummer.

8. Schematisch is 'cinematografisch-specifiek' dat wat specifiek is voor de cinema. Dit is een cirkelredenering of tautologie die indruist tegen de wetenschappelijke eis dat *definiendum* en *definiens* niet dezelfde termen hanteren. Jan Simons legt in zijn artikel 'André Bazin. Montage interdit', in: *Versus* 4/1983, pp. 100-101, ook uit wat Metz' esthetische bagage inhield voor zijn metapsychologische studie van Bazin, die gestalte kreeg in *De beeldsignifikant*.

kritiek die men sindsdien op die talige en later psychoanalytische aanpak van Metz heeft (die ook een wetenschappelijke en autobiografische achtergrond heeft), was en is hij een stimulans voor de erkenning en plaats van filmstudies binnen de universitaire wereld, en de ontwikkeling van deze studies. Er bestaat een verlangen om tegen of met 'Metz' te (her)denken (zoals hijzelf tegen en met Bazin en Mitry gedacht heeft): voor- en tegenstanders hebben er baat (soms een baan) bij gehad. Jean Joseph Goux zegt over de rol van tiran Oedipus in de context van de hellenistische 'polis': Oedipus was misschien geen perfecte koning, maar wel een goede grondlegger.⁹ Dit zou, met een vleugje humor, op Metz van toepassing kunnen zijn. Metz heeft, door zijn royale positie, veel mensen 'uitgenodigd' omwegen te maken via disciplines waarmee ze anders misschien nooit in aanraking gekomen zouden zijn, en tegelijkertijd zijn intellectuele 'ethiek' (veeleisendheid, tolerantie en de weigering een 'school' te stichten) uitgedragen. Daarom zou ik deze reeks willen opdragen aan de man die nooit begrepen heeft waarom men kunst kunst noemt. En hij kan gerust zijn: deze parelketting zal er vast en zeker ook niet in slagen die notie te definiëren.

Versus gaat nu dus, via deze esthetiek-reeks, schoorvoetend, vaak diagonaal maar wel expliciet een problematiek te lijf waar *Versus* zich volgens vele critici, altijd al toe had moeten beperken. Maar dan had *Versus* zeker nooit een decennium volgemaakt. Drang naar kennis is een onbescheiden drift die tot bescheidenheid en hardnekkigheid aanzet.

Met of zonder passie? Met, natuurlijk. Maar met een passie die rijmt met reden en die de polemieken niet schuwt, zonder die te willen provoceren. Wat de 'waarde' van de ketting betreft: die zal de geschiedenis uitwijzen. En misschien de *Versus*-lezers, die ook een wel overdacht pareltje voor de esthetiek-zwijnen willen gooien. Voor wie zich geroepen voelt...

9. Jean-Joseph Goux, *Oedipe philosophe*. Parijs (Editions Aubier) 1990, is een uiterst boeiend boek, waarin de tweedelige Oedipus van Sophocles (tiran Oedipus en Oedipus in Colonnos) een belangrijke rol speelt en dat bij een in mijn ogen terechte kritiek op het Freudiaanse Oedipus-complex uitkomt. Maar Goux betoont ook de historische juistheid van Freuds oedipale gestic, die in de psychoanalyse uitmondt. De uitdrukking 'slechte tiran, goede grondlegger' paste hij op Oedipus en Freud toe tijdens een publiek debat en is dus niet in het boek te vinden.